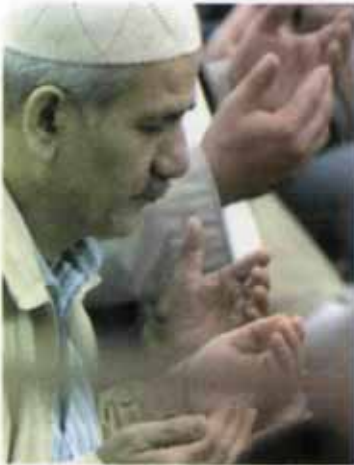

İstikamet ve iman ilişkisi

İstikamet; samimi ve sağlam bir imana sahip olup dinî ve ahlâki hükümlere uygun olarak hareket etmektir. Başka bir ifade ile istikamet; hak ve hayır yolunda istikrarlı olmak, dengeli bir hayat sürdürmek, her türlü aşırılıktan sakınmak ve Allah'a itaat edip Hz. Peygamber'in sünnetine uymaktır.

Tarih boyunca toplumun huzur, güven ve birlikte yaşama ortamını sağlayan bazı ortak değerler vardır. Bunlar iman, ibadet, istikamet (doğruluk), ilim ve adalet gibi hususlardır. Biz, bu yazımızda dosdoğru yol anlamına gelen; "sırat-ı müstakim" veya kısaca "istikamet" anlayışı üzerinde durmak istiyoruz. Biliyoruz ki toplum hayatının sevk ve idaresinde istikamet duygusunun yeri, vücuttaki kan dolaşımı kadar önemlidir. Bu itibarla istikamet veya sıdk; öncelikle peygamberlerde bulunması gereken bir sıfat olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda; bir hikmet ve mucize olan Kur'an'ın faziletine dikkat çekilerek bütün peygamberlerin görev ve sorumluluklarını, doğru bir yol üzerinde yürüttüklerine vurgu yapılmıştır. (Yasin, 3-4.)

İstikamet veya sırat-ı müstakim; Kur'an'ın otuz üç ayrı yerinde zikredilmiştir. Bu kavramlara yüklenen anlam; iman esaslarıyla ilişkilendirilerek insanın davranışları disipline edilmeye çalışılmıştır. Bu husus, Allah tarafından şöyle açıklanmıştır: "Şüphesiz "Rabbimiz Allah'tır" deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki: "Korkmayın, üzülmeyin, size dünyada iken va'dedilmekte olan cennetle sevinin!" (Fussilet, 30.) Görüldüğü gibi bu ayette, yalnız Allah'ı Rab bilip doğru hareket eden müminlerin, melekler tarafından desteklenecekleri belirtilmektedir. Daha da önemlisi Allah yoluna davet eden, iyi, güzel ve dürüst davranan Müslüman'dan daha güzel sözlü kimsenin olamayacağı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla burada müminin üç önemli vasfı ön plana çıkarılmıştır. Bunlar; sağlam bir imana sahip olup hakka davet etmek, dosdoğru bir çizgi üzerinde istikrarını korumak, dü-

rüst iş yapmak ve doğru konuşmaktır. Sözlük veya ansiklopedik kaynaklara baktığımızda bu kavramın çok zengin bir içerikle tanımlandığını görüyoruz. Şimdi yeri gelmişken bu anlamları biraz daha açmaya çalışalım:

İstikamet; samimi ve sağlam bir imana sahip olup dinî ve ahlâkî hükümlere uygun olarak hareket etmektir. Başka bir ifade ile istikamet; hak ve hayır yolunda istikrarlı olmak, dengeli bir hayat sürdürmek, her türlü aşırıktan sakınmak ve Allah'a itaat edip Hz. Peygamber'in sünnetine uymaktır.

Ragıb el-İsfahani ise istikamet kelimesinin düz bir çizgi gibi dosdoğru yol hakkında kullanıldığını ve bundan dolayı hak ve hakikat yoluna "sırat-ı müstakim" denildiğini ifade ettikten sonra istikamet'in insanla ilgili olarak "dosdoğru yol üzerinde sapmadan ilerleme" anlamına geldiğini belirtmektedir.

Tasavvufçular ise istikameti; peygamberlik makamının hemen altında yer alan bir mertebe olarak kabul etmişlerdir. Buna göre bütün mertebelerin kaynağı bu yüce makamdır. Dolayısıyla bu yolu geçmeyen kişi, menzile (hedefe) ulaşmaz. Çünkü doğruluk, sözün öze uymasıdır. İşlerin Allah'ın emir ve yasaklarına göre yerine getirilmesidir. Kalp ile bedeninin yahut iç ve dışın ihlas yönünden bir olmasıdır. Hatta daha da ileri gidilerek kendi aralarında; "sürekli olan farzı yerine getirmeyenlerden geçici farz kabul edilmez," görüşünü ileri sürmek suretiyle "doğruluğu" "sürekli bir farz olarak" değerlendirmişlerdir.

Görüldüğü gibi tanımlar ve açıklamalar genel olarak aynı yönü ve hedefi göstermektedir. Buna göre; sırat-ı müstakim; dosdoğru bir yol olup tek amacı insanı; Allah'ın rızasına, dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırmaktır. Çünkü bu yol, ay-

nı zamanda Allah'ın nimetlerine ermiş olanların yoludur. Daha da önemlisi bütün peygamberlerin üzerinde yürüdüğü İslam yoludur. (S. Ateş, Kur'an Ansiklopedisi; 5/266.)

Genel anlamda iyilik ve doğruluğun, iman, amel ve ahlâkî davranışları içerdiğini şu ayette de görmek mümkündür: "Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz erdemlik değildir. Asıl erdemli kişi Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kитаba ve peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlarla, ye-

timlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayan, namazı kılıp zekâtı verendir. Böylesi anlaşma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar bunlardır ve işte takva sahibi olanlar bunlardır." (Bakara, 177.) Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) de bir hadislerinde doğrulukta ısrar edilmesini tavsiye ederek şöyle buyurmuşlardır: "Size doğruluğu tavsiye ederim. Zira doğruluk iyiliğe götürür, iyilik de cennete iletir. Kişi doğru söyledikçe ve doğruyu araştırdıkça Allah katında doğrulardan yazılır..." (Buhari, Edeb, 69.) Bir başka hadiste ise; "Size doğruluğu, sıtkı tavsiye ederim. Doğrulukla iyilik bir bütündür ve bu ikisine sahip olanlar cennettedir." (İbn Mace, Dua, 5.) Görüldüğü gibi doğruluk bir ölçü veya yol haritası olarak ele alınmış, müminin sözü, özü ve işlerinin bu çerçeveye uygun olmasına özen gösterilmiştir. Doğal olarak bu çizgi üzerinde yüryenin işinde hile ve haksızlık olmayacaktır. Nitekim kültürümüzde de; bir kelam-ı kibar veya atasözü haline gelen şu cümleler bunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir: "Doğrunun yardımcısı Allah'tır. Doğru duvar yıkılmaz. Müstakim ol, Hz. Allah utandırmaz seni."

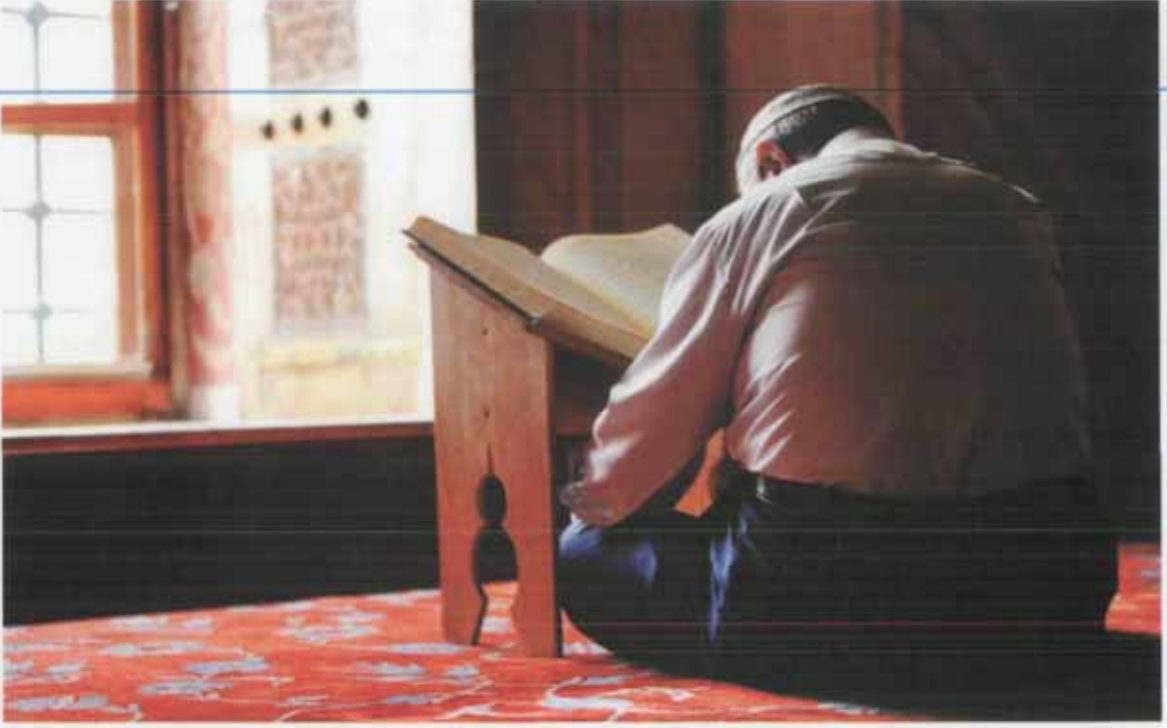
Konumuzu biraz daha detaylandırmak gerekirse istikamet denince dinî hayatı ön plana çıkaran,

tutarlı ve bütüncül bir dindarlık akla gelmektedir. Çünkü bu düşünce ve duygu; fert ve topluma önemli sorumluluklar yüklemektedir. Günümüzde özel veya kamu alanında çalışanların su ve hava gibi muhtaç olduğu tek şey dürüstlük ve saydamlıktır. Üstelik bu durum insanın her hareketinde bulunması gereken sürekli bir haldir. Aksi takdirde kişinin hayatındaki olumsuz davranışları görmemesi, bedenindeki hastalıkları ve acıları dikkate almaması gibidir. Özellikle toplumda söz ve nüfuz sahibi olanların; tedbirsiz davranışları daima halk tarafından yanlış anlaşılmalara mümkündür. Bu nedenle toplumda sosyal statüsü ve sorumluluğu olan herkes daha duyarlı ve temkinli davranmak zorundadır. Unutmayalım ki insan, her zaman hemcinsinden etkilenmeye müsait bir varlıktır. Bu nedenle kişi, kendisini huzur ve güvene ulaştıracak yolun temel kurallarına bağlı kalmak durumundadır. Bu temel ilkelerin başında; şirkten uzak durmak, anaya babaya iyilik etmek, çocuk öldürmemek, haksız yere cana kıymamak, kötülöklere yaklaşmamak, yetim malına dokunmamak, ölçü ve tartıyı tam yapmak, anlaşmalarına bağlı kalmak ve sözünde durmaktır. Yüce Allah bu hususu şöyle açıklamaktadır: "Senin yanında hak yola dönenlerle birlikte, sana buyrulduğu gibi dosdoğru ol! Aşırı gitmeyiniz. Çünkü Allah yaptıklarınızı çok iyi görmektedir." (Hud, 112.) Dikkat edilirse ayette, İslam'ın esasını teşkil eden iki temel ilke yer almaktadır. Emrolunduğu gibi dosdoğru yaşamak, haddi aşmamak veya daha açık olarak belirtmek gerekirse Allah'ın belirlediği sınırların dışına çıkmamaktır. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine, uygulaması bundan daha ağır gelen bir ayet inmediğine işaret ederek; "Hud suresi ve kardeşleri beni ihtiyarlattı." buyurmuştur. Surenin hangi bölümünün kendisini ihtiyarlattığı sorulduğunda, "Sana emredildiği gibi dosdoğru ol!" mealindeki ayetin kendisini ihtiyarlattığını söylemiştir. (Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir, c.3, s.195.) Elmalılı Hamdi Yazır ise; konu hakkında şunları söylemiştir: "Hakka vusul için istikametten başka yol olmadığı gibi her hususta kemali istikamet kadar zor bir makam ve onun kadar zor hiçbir emir yoktur. Ma'ahaza şunu ihtar etmeliyiz ki bu ayette Rasulüallah'a beni ihtiyarlattı dedirtecek kadar zor gelen cihet, emri istikametın asıl kendisine taalluk eden kısmından ziyade ümmetine taalluk eden kısmıdır. Çünkü bu ayetin devamında şirk

ve küfür içinde olanların da tövbe etmeleri, ifrat ve tefrite sapmadan istikamet üzere kalmaları istenmektedir." (Hak Dini Kur'an Dili, c. 4, s.2830.) Yine bu ayetin anlamını açıklar mahiyette sahabeden biri, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den başka bir öğüde ihtiyacı kalmayacak şekilde özet bir nasihat istemesi üzerine kendisine şu cevap verilmiştir: "Allah'a iman ettim de sonra da dosdoğru ol." (Müslim, İman, 62.)

Şüphesiz ki insan tamamıyla hatadan korunmuş değildir. Dolayısıyla o, maddi ve manevi hayatını düzenlerken doğrunun yanında hata ve kusur işlemesi de mümkündür. Bu nedenle yaptığımız dualarda sürekli Allah'a sığınmak ve O'ndan yardım istemek durumundayız. Özellikle Fatiha suresindeki şu ayetler günde birkaç kez bu fırsatı bize tanımaktadır: "Bizi doğru yola, kendisine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil." (Fatiha, 6-7.) Bu ayetlerde söz konusu olan yol, Allah kitabının gösterdiği doğru yol İslam'dır. Bu, aynı zamanda Allah'ın peygamberleri aracılığı ile bütün insanlara gönderdiği dinlerin genel adıdır. Diğer bir ifade ile bu yol, Allah'ın, kendilerine lütuf ve İhsanda bulunduğu, nimet verdiği kimselerin yoludur. Bu konu, Nisa suresi 68 - 69. ayetlerinde şöyle açıklanmaktadır: "Onları elbette doğru yola iletirdik. Kim Allah'a ve peygambere itaat ederse, işte onları, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehitlerle ve iyi kimselerle birlikte ederler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır!"

Toplumun sosyal sorumluluk ve davranışlarını disipline eden ahlak ilkesi de istikamet ve emanet temeli üzerine kurulmuştur. Çünkü sosyal hayatta doğru ve emin olma imajı, beraberinde çevrenin itimadını sağlar. Bu nedenle yukarıda da açıklandığı gibi Hz. Peygamber (s.a.s.) güven telkini için, imandan hemen sonra dosdoğru olmayı emretmiştir. Zira iman ve istikamet insanlığın ziyneti, fert ve toplum için de faziletin ölçüsüdür. Buna riayet edildiği müddetçe şeref kazanılır ve mutlu olunur. Unutmayalım ki her zaman doğru ve emin olmak vefayı, vefa güven duygusunu, güven duygusu ise insanlar arasında olması gereken gerçek bağlılığı, kardeşliği, sevgiyi ve saygıyı getirir. Bu itibarla Hz. Peygamber (s.a.s.) gerek nübüvvetten önce gerekse nübüvvetten sonra herkesin kendisine inanıp itimat ettiği ve güven duyduğu bir kimse olmuş-

tur. Bu nedenledir ki ona baştan beri "Muhammedü'l emîn" denmiştir.

Mekke döneminde, müşrikler safında yer alan Nadr b. Haris'in Hz. Peygamber (s.a.s.) ile ilgili söylediği şu sözler; bir hakkı teslim etme anlamında çok önemlidir: "Ey Kureys! Gördüğüm kadıyla Hz. Muhammed (s.a.s.)'in hareket tarzı sizi şaşırtmıştır. Ona karşı tedbir almakta, söz ve cevap bulmakta aciz kaldınız. Hâlbuki o sizin aranızda yetişti. Halkın en sevgilisi ve en doğru olanınızdı. Onu aranızda emin bir kişi olarak seçmişsiniz. Sırası ve zamanı gelip de bu dini size anlatmaya başlayınca ona şair, mecnun hatta sihirbaz demeye başladınız. İşte bu size yakışmadı. Ben onun mesajını dinledim. Fakat bu saydığınız olumsuz sıfatların hiçbiri onda yoktur." (İbni Hişam, c.1, s. 299.) Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) nübüvvetin ilk döneminde, Mekke'nin ileri gelenlerini Ebu Kubeys tepesine davet ederek onlara şöyle demiştir. "Eğer size şu dağın arkasından bir ordu geldiğini haber versem bana inanır mısınız?" onların hepsi birden şöyle demiştir: "Evet inanınız. Çünkü bugüne kadar senin yalan söylediğine asla şahit olmadık." (Şibli, İslam Tarihi, Asrı Saadet, c. 2, s. 937.) Hz. Muhammed (s.a.s.)'in doğruluk ve güvenin bir arada olmasını gerekli gördüğü şu olayı da burada nakletmekte yarar vardır. Zira o; bir pazar yerini gezer-

ken elini, içinde tahıl bulunan bir çuvalın altına koyduğunda ıslaklık görmüştü. Bunun üzerine mal sahibine sebebini sormuş ve şu cevabı almıştır: Onu yağmur ıslattı ey Allah'ın Rasulü. Bu cevap üzerine kendisini şöyle uyarmıştır: "Öyleyse o ıslak kısmı, insanların görmesi için, çuvalın üstüne koysaydın ya. Bizi aldatan bizden değildir." (Müslim, İman, 43)

Yukarıdan itibaren açıklandığı gibi istikamet veya dürüst olma ilkesi; insanın bütün eylem ve davranışlarını belirleyen ve değerlendiren bir ölçüdür. Bu husus ham maddenin işletilmesi ve istifade edilir hale getirilmesi gibidir. Bu nedenle İmam-ı Gazali de istikamet iki özelliğinin altını çizerek bunlardan birinin Allah'a karşı dürüst ve samimi olmak, diğerinin de insanlarla ilişkisinde barışı gözetmek şeklinde açıklamıştır. Bu iki temel ilkenin detaylandırılması, beraberinde barış ve huzur getirir. Yüce Allah da bize hedef olarak bunu göstermektedir: "Allah esenlik yurduna çağırır ve dilediğini doğru yola iletir." (Yunus, 25.) Unutmayalım ki iyilik, güzellik, doğruluk ve fazilet duygusu dünyanın asıl mayasıdır. İnsanlık er geç manevi gidasını bu değerlerden elde ederek "İhsan" mertebesine ulaşacaktır. İbadet ve hayat tarzının en yüksek mertebesi olan ihsan ise, Allah'ı görür gibi O'na kulluk etmektir. İşte İstikamet hedefi ve son durağı da burasıdır.